

Støtte til å jobbe med leseferdigheter

På denne siden finner dere støtte til å jobbe med lesing som grunnleggende ferdighet.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 16.12.2022

Å kunne lese er å skape mening fra tekst. Lesing gir innsikt i andres erfaringer, meninger, opplevelser og skaperkraft, uavhengig av tid og sted.

Leseutvikling krever gode strategier for å kunne søke og bearbeide informasjon. Bevisst bruk av lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen og med ulike teksttyper i fagene, er derfor avgjørende for å utvikle funksjonell leseferdighet.

Eksempel for begynneropplæring

Vi har laget eksempler som skal gi støtte til å jobbe med leseferdighetene på småskoletrinnet, 1. til 4. trinn.

Lesing i begynneropplæringen

Det er fire områder som har særlig stor innvirkning på i hvor stor grad eleven kan lese og tolke tekster med flyt og forståelse:

- ordlesing
- språkforståelse
- staving
- forståelse av setninger og tekster

Dette er også de områdene som måles i kartleggingsprøvene i lesing. Disse områdene er valgt ut fordi de forteller oss mer om senere leseferdigheter enn andre områder.

Når elever har lave ferdigheter på ett eller flere av områdene, må skolen følge ekstra godt med på leseutviklingen til eleven. Nyere tilnærminger til lesing legger vekt på at skolen må gi meningsfull, god og intensiv opplæring til elever som strever.

Ved å modellere ekstra tydelig og synliggjøre arbeidsmåter og strategier for å lese vanskelige ord, gir dere eleven verktøy til å forstå teksten. Det kan være hensiktsmessig å kombinere arbeidet med leseflyt og arbeidet med å modellere lesestrategier.

Grunnleggende prinsipper for god leseopplæring i klasserommet

- **Sikker bokstavkunnskap.** For elever som strever med ordlesing og staving bør skolen undersøke om eleven kan gjenkjenne, huske og skrive bokstavene og bruke denne kunnskapen når de leser ord.
- **Tekst med rett vanskegrad.** For at elevene skal få leselyst må tekstene de jobber gi dem muligheter for å oppleve mestring. Mestring handler både om at eleven må oppleve å få det til, samtidig som at teksten på ulike måter utfordrer eleven.
- **Tekster som vekker interesse.** Finn tekster som handler om noe elevene interesserer seg for eller kan kjenne seg i igjen i. Hjelp elevene med å finne relevans i tekstene de skal lese.
- **Flere leseøkter** i uka i grupper eller i hel klasse. Når en tekst blir repetert er det viktig at elevene får nye oppdrag og tilnærminger til teksten. Eleven skal oppleve at det gir mening å lese teksten flere ganger.

Ordlesing

En forutsetning for å kunne lese med flyt, er sikre og automatiserte avkodingsferdigheter på ordnivå. Å være eksplisitt og modellere lesing av vanskelige ord for eleven, for så la eleven trene på det som er vanskelig, gir ofte gode resultater. Ord som kan være utfordrende å lese er for eksempel ord som leses

annerledes enn de skrives, slik som ord med dobbelt konsonant, stumme lyder, diftonger eller konsonantforbindelser.

Språkforståelse

Barns leseforståelse har tett sammenheng med ordforrådet deres. Dersom en elev strever med språkforståelse er det sannsynlig at eleven også vil streve med leseforståelse. Arbeid med språk og ord vil hjelpe eleven med å forstå tekstene dere jobber med.

Spørsmål for å forberede arbeidet med en tekst er for eksempel:

- Hvilke ord i teksten er sentrale for at elevene skal forstå innholdet?
- Hvilke ord kan dere anta at eleven er usikker på?
- Gjelder det bare fagspesifikke ord, eller er det også andre meningsbærende ord i teksten som det kan være behov for å jobbe med?

For å gi god støtte til elevene er det viktig å jobbe med tekstene som eleven møter i alle fag, ikke bare tekstene som brukes i selve leseopplæringa.

Staving

Å stave handler om at elevene kan omkode talelydene til bokstaver og skrevne ord. En del ord skrives lydrett og har en mer direkte kobling mellom lyd og bokstav, og mellom lydsekvenser og skrevne ord. Ved å se på elevens ferdigheter i staving kan læreren få oversikt over aspekter som er viktige i lesing, men som er vanskelige å få øye på når eleven leser. Å følge opp elever som strever med staving, handler både om å sikre at de har god bokstavkjennskap og om å gjøre skrivemåter og bokstavmønstre tydelige i undervisningen.

Forståelse av setninger og tekster

For å ha god leseflyt må man forstå det man leser, mens man leser. Å lese og arbeide med interessante tekster er svært viktig for å fremme leseforståelse.

Tre forskningsbaserte tilnærminger til tekst

Å aktivere bakgrunnskunnskap

Elevene får gjøre antakelser om hva teksten handler om og hva slags type tekst der er, før lesingen. Elevene kan se på tittelen, illustrasjoner og andre trekk ved teksten. En annen del av å aktivere bakgrunnskunnskap, er å snakke om det elevene kan og vet om teksten eller temaet før den leses. Dette bidrar til å skape forventinger til hva

teksten handler om, og forberede elevene på lesingen.

Å stille spørsmål til teksten

Elevene skal formulere spørsmål som de kan stille til teksten. Dersom elevene ikke finner svaret direkte i teksten, må de lese videre for å lete etter svaret. Dersom de fremdeles ikke finner svaret, må de resonere seg fram. Dette vil hjelpe elevene med å hente ut mening fra teksten.

Å oppsummere teksten

Elevene får hjelp med å løfte fram det viktigste i teksten. Det kan både være sentrale ord, fakta og hendelser som beskrives i teksten. Ved å gjengi viktige ord og begreper kan elevene vise at de har forstått hva teksten handler om. Slik kan elevene få støtte til å sortere ut det viktigste i teksten, og til å forstå hva teksten handler om.

Refleksjonsspørsmål

- Hva mester elevene i vår gruppe eller på vår skole? Hva har vi gjort i undervisningen tidligere som gjør at elevene mestrer dette?
- Har vi elever som strever med kun ett av områdene som er beskrevet? Hvordan kan vi tilpasse undervisningen for disse elevene?
- Har vi elever som strever med flere av områdene? Kan vi se noen sammenhenger? Hvordan kan vi tilpasse undervisningen for disse elevene?
- Hvordan kan vi jobbe med å vekke elevenes interesse for tekstene de skal lese?

Praksiseksempel: Å stille spørsmål til teksten

Det er mandag i starten på november, og i klasserommet følger vi lærer Signe som har 3. trinn. Elevene ligger generelt godt an i forhold

til kompetansemålene for 2. trinn i læreplanen.

Signe har likevel lagt merke til fire elever som hun ønsker å følge opp nærmere, og kartleggingsprøven i lesing bekrefter dette. Elevene har dårlig leseflyt på grunn av vanskelige ord. Lesingen blir usammenhengende, og de strever med å vite hva de skal gjøre for å forstå når teksten blir vanskelig. I dag vil Signe jobbe med hvordan en kan stille gode spørsmål til teksten for å forstå den bedre.

Det er stasjonsundervisning i klassen, og Signe samler de fire elevene og gir dem et eksemplar av den fargerike dyreboka *Å leve sammen*.

«Se på forsiden. Hva ser dere her?» spør hun.

«En flodhest», sier Mats. «Jeg ser en stor okse med horn» sier Anne. «En fugl», forsetter Sienna. «Jeg ser ei reke og en fisk», sier Daniel.

«Ja, i dag er dere flinke til å bruke øynene», kommenterer Signe. «La oss gå til side 2. Hva ser vi her?»

Elevene fortsetter med å fortelle hva de ser på side 2 til 5, som stort sett er fisker og fugler i forskjellige størrelser. «Nå skal vi lese teksten sammen med hviskestemme», sier Signe.

Signe begynner, og alle leser følgende tekst sammen:

Noen store og små dyr lever sammen. De små dyrene hjelper de store dyrene med å holde seg rene. Denne reka lever sammen med denne fisken. Den lille reka holder fisken ren. Denne lille fisken lever sammen med denne store fisken. Den lille fisken kan holde den store fisken sin munn ren.

De fleste elevene kjenner igjen ordene, selv om mange av dem bruker tid på å kjenne igjen «sammen», «reka», «munn». Barna leser veldig sakte og hvert ord isolert. Noen ... store ... og ... små ... dyr ... lever ... sammen. Noen av elevene lyderer ordene bokstav for bokstav. Elevenes leseflyt er for dårlig. Ingen av ordene i noen av setningene ble lest sammenhengende eller med innlevelse.

Signe fortsetter: «La oss lese dette på nytt, og denne gangen skal vi få det til å høres interessant ut. Vi vil at både vi og andre skal tenke at det vi leser er veldig interessant.» De leser den følgende teksten en gang til:

«Noen store og små dyr lever sammen. De små dyrene hjelper de store dyrene med å holde seg rene.»

Når elevene leser denne gangen, er det flere ord som blir satt sammen til fraser, slik som «små dyr» og «store dyr». Elevene kobler teksten til bildet som viser en stor fisk med en liten fisk som gjør rent i munnen til den store. Signe leser ferdig side 4 og 5 sammen med elevene, og veileder elevene i å lage meningsfulle fraser som «den lille reka» og «munnen til den store fisken».

Elevene har nå øvd på å gå fra enkeltord til fraser, og opplever at ordklyngene gir mening til helheten. På bare 10 minutter har de gått fra å lese ordene isolert, til å lese adjektiv – substantiv- og adjektiv – verb-sammensetninger som gir mening: de har fått bedre leseflyt.

Nå som elevene mestrer de første 3 eller 4 sidene av *Å leve sammen*, ber Signe elevene se på tittelen, overskriftene og bildene i den delen de har lest. «Hva handler det om?»

«Store dyr», sier Anne. «Små dyr», svarer Mats. «Store og små dyr som lever sammen», sier Daniel.

«Det er en fin måte å si det på», svarer Signe. «La oss skrive det ned.»

Signe skriver «Store dyr og små dyr som lever sammen», og elevene skriver det samme.

«Skriv et spørsmål som du kan finne svaret på i denne boka eller på de sidene vi har lest», foreslår hun deretter.

«Hvilket spørsmål har du, Anne?» Anne svarer: «Hvorfor spiser ikke den store fisken den lille fisken?» Hun har sett et bilde av en stor fisk som får munnen sin rengjort av en liten fisk.

«Dette er et kjempefint spørsmål. Vi skriver det ned.» Signe skriver spørsmålet, og elevene gjør det samme. Det tar noen minutter å gjøre dette ferdig. «Nå skal dere lese side 2 til 5 og se om dere finner svaret på spørsmålet: Hvorfor spiser ikke den store fisken den lille fisken?»

Etter et par minutter spør Signe: «Fant dere svaret på spørsmålet: Hvorfor spiser ikke den store fisken den lille fisken?»

«Nei», sier Anne. Daniel svarer: «Fordi en stor fisk vil bli ren i munnen.»

«Står det i boka?» spør Signe.

«Nei, men vi kan tenke oss til det når vi leser det som står», svarer Daniel.

«Det er et godt svar på spørsmålet vårt. Ofte står ikke hele svaret i teksten, og vi må tenke oss til det.» Sier Signe og konkluderer: «Vi har stilt et godt spørsmål om denne boka.»

«Jeg har lyst til å lese resten av boka», sier Mats.

«Kan vi fortsette?» legger Daniel til.

«Vi er ferdige for i dag», sier Signe. «Vi kan fortsette med å lese denne boka i morgen. Nå kan dere gå tilbake til gruppene deres.» Med dette er dag 1 av enkel strategiinstruksjon ferdig.

I dette eksempelet modellerer lærer det å lese med flyt ved å lese sammen med elevene, ved å lese teksten flere ganger, ved å lese på ulike måter, ved å få det til å høres interessant ut og ved å koble enkeltord til fraser.

Lærer modellerer strategien å stille spørsmål til teksten ved å formulere spørsmål om hva elevene ser på sidene, hva boka handler om, før de formulerer et spørsmål de kan stille ut fra teksten. De finner ikke svaret på spørsmålet direkte i teksten, og elevene vil lese videre for å se om de finner et svar.

Lærer kan stille spørsmål til elevene for å øke bevisstheten rundt strategiene:

Ble det enklere å forstå teksten når vi leste den flere ganger?

Ble det enklere å forstå hva teksten handler om når du stilte spørsmål til teksten?

Ressurssider:

Oppfølging av kartleggingsprøvene

Å arbeide med språk og vokabular, Språkløyper (uis.no)

Lese- og skrivevansker 3. – 7. trinn, Språkløyper (uis.no)

Eksempel for barne- og ungdomstrinnet

Vi har laget eksempler på to temaer som dere kan bruke når dere jobber med lesing som grunnleggende ferdighet.

Å lese sammensatte tekster

Lesing som grunnleggende ferdighet framhever at «tekster inkluderer alt som kan leses i ulike medier, ikke bare ord, men også illustrasjoner, symboler eller andre uttrykksmåter». Tekster som kombinerer ulike elementer, kaller vi sammensatte tekster.

Sammensatte tekster effektiviserer kommunikasjonen, men krever også at elevene forstår:

- samspillet mellom de ulike delene av teksten
- hvordan delene påvirker helheten
- hvordan de ulike tekstelementene (bilder, tekst, illustrasjon, tabell, graf osv.) utdyper, forankrer, forsterker, og/eller kontrasterer hverandre.

Eksempel på å lese en sammensatt tekst

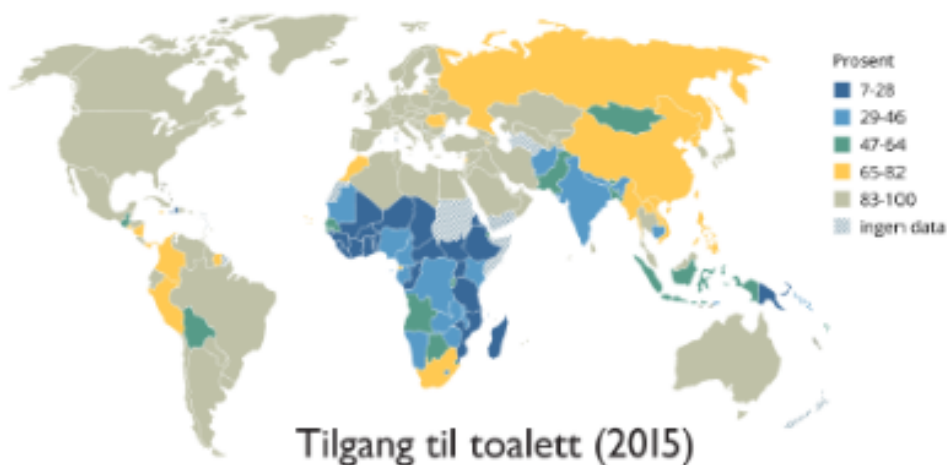
Vi har plukket ut en tekst fra nasjonale prøver i lesing som viser noen utfordringer

med det å lese en sammensatt tekst med god forståelse. Utfordringene i denne teksten har overføringsverdi til andre tekster med tilsvarende utforming.

Informasjonen nedenfor er hentet fra FN-sambandets nettsider. Bruk informasjonen når du svarer på oppgavene.

FN sine tusenårsmål

Tusenårsmåla var åtte mål som FN sette opp for å redusere fattigdommen i verda. Måla blei vedtekne under Tusenårstoppmøtet i FN i 2000. Ambisjonen var at ein skulle nå måla innan 2015, med tal frå 1990 som utgangspunkt. Tusenårsmål 7 omfatta miljøutfordringar, mellom anna tilgang til reint vatn, situasjonen for slumbuarar og tap av naturressursar. Eitt av delmåla handla om å gi folk tilgang til toalett.

Toalett til folket!

Mellom 1990 og 2015 fekk 2,1 milliardar menneske tilgang til betre toalett. Likevel er det langt att før tusenårs målet er nådd.

Tusenårsmål 7: Sikre miljømessig bærekraftig utvikling
Status 2015

Delmål: Halvere prosentdelen av befolning i verda utan tilgang til grunnleggjande sanitære forhold innan 2015.

Tilgang til toalett er også ein likestillingsperspektiv.

Mangel på toalett på skular fører til at mange jenter ikkje begynner på skule, eller sluttar når dei kjem i puberteten.

7 prosent av alle menneske på jorda må gjere frå seg ute.

Oppgaven er et eksempel på en sammensatt tekst, og var en del av nasjonale prøver i 2017.

Illustrasjon (FN-sambandet).

Refleksjonsspørsmål

Spørsmål som det kan være naturlig å stille når dere arbeider med en sammensatt tekst, kan være:

- Hva er hovedhensikten med denne teksten?
- Hvorfor tror dere tekstskaperne har valgt å ta med de ulike elementene?
- Hva ville skjedd med vår forståelse av teksten dersom vi hadde tatt bort noen av elementene?
- Hva hadde skjedd med vår forståelse hvis informasjonen hadde blitt presentert bare med verbaltekst (skriftlig eller muntlig tekst)?
- Hva er fordelen med å presentere informasjonen med illustrasjoner?

Å lese tekster med flere stemmer

Lesing innebærer blant annet å reflektere over og vurdere tekster på en selvstendig måte. Dette spenner fra å kommentere innholdet i tekster med utgangspunkt i egne meninger til å forholde seg kritisk til en tekst.

Kritisk lesing berører mange aspekter ved det å kunne lese. Det kan for eksempel handle om å vurdere og forstå ulike argumenter i en tekst der flere stemmer kommer til orde. I lærebøker er det ofte én fortellerstemme som formidler lærestoff på en entydig og udiskutabel måte. Det kan være vanskelig for elever å sammenholde ulike synspunkter i en tekst der det ikke finnes en tydelig konklusjon

eller rett svar på en problemstilling. Derfor kan det være nyttig å la elevene øve på å lese (autentiske) tekster der et tema blir belyst fra flere ulike sider.

Eksempel på å lese tekster med flere stemmer

Teksten «Drager» er en populærvitenskapelig artikkel som var med i den nasjonale prøven for åttende trinn i 2015 .

Teksten handler om hvorfor det finnes historier og myter om dragelignende vesener i nesten alle kulturer og samfunn. Det er to forskere som uttaler seg i teksten. De kommer med ulike forklaringer som elevene må skille fra hverandre og ta stilling til. I teksten er det ord med konkurrerende informasjon. Teksten byr også på leseutfordringene som har overføringsverdi til andre tekster der flere personer uttaler seg om samme tema.

Refleksjonsspørsmål

Spørsmål som det kan være naturlig å stille når dere arbeider med en tekst der ulike aktører uttaler seg om samme tema:

- Hvem uttaler seg i teksten, og hvorfor?
- Hva mener de ulike aktørene?
- Hvilke argumenter bruker aktørene for å underbygge synspunktene sine?
- Hvorfor er den ene aktøren uenig med den andre?

Ferdighetsområder i lesing

I lesing er det fire ferdighetsområder

- **forberede, utføre og bearbeide** – ta i bruk ulike strategier for å forstå tekster av stadig større vanskegrad. Dette forutsetter avkodingsstrategier der lyder trekkes sammen til ord, ord til setninger og setninger til tekst.

- **finne** – finne fram til informasjon som er eksplisitt eller implisitt uttrykt i tekster.
- **tolke og sammenholde** - trekke slutninger på bakgrunn av innholdet i én eller flere tekster.
- **reflektere og vurdere** – forholde seg selvstendig til tekster. Dette spenner fra å kommentere innholdet i tekster med utgangspunkt i egne meninger til å forholde seg kritisk til en tekst som en helhet og begrunne egne synspunkter, analyser eller vurderinger.